

บทคัดย่อ

โครงการ “รูปแบบการท่องเที่ยววิถีเกษตรกรรม: ชุมชน ลานตากฟ้า-คลองโยง” จังหวัดนครปฐม มุ่งที่จะรื้อฟื้นคุณค่า คันท่องค์ความรู้และจุดเด่นของวิถีเกษตรกรรม-วิถีชาวนาของชุมชนลานตากฟ้า-คลองโยง ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการสื่อความหมายเพื่อพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์วิถีเกษตรกรรมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนเป็นหลัก

วัตถุประสงค์หลักของโครงการนี้คือการสร้างการมีส่วนร่วมและการบรรลุเป้าหมายการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยสู่การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทีมวิจัยได้ออกแบบขั้นตอนการเก็บข้อมูลเพื่อสร้างจุดสนใจและเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยส่วนวิชาการกับทีมวิจัยชุมชน ทีมวิจัยชุมชนมีส่วนร่วมหลักๆ ในการให้/เก็บข้อมูล ประสานและแนะนำผู้รู้ผู้อาวุโสสำคัญของชุมชนที่ควรสัมภาษณ์ และการนำสำรวจสถานที่ต่างๆ ขณะที่ทีมวิจัยส่วนวิชาการจะมีบทบาทในการตั้งประเด็นคำถาม จัดบันทึก เรียบเรียงเนื้อหา และในระหว่างกระบวนการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ทีมวิจัยส่วนวิชาการจะพยายามกระตุ้นให้ทีมชุมชนเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานวิจัยชุมชน เช่น การเปิดโอกาสให้ทีมชุมชนได้ซักถามผู้รู้ผู้อาวุโสด้วยตนเอง และร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลระหว่างการสนทนาและสัมภาษณ์ และตรวจทานข้อมูล

การทำงานด้วยกระบวนการเช่นนี้ทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ทีมวิจัยชุมชนเองก็มีชุดความรู้ในฐานะที่เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชน กระบวนการทำงานจึงเกิดการหนุนเสริมซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชาวนาชนบท ซึ่งเป็นสังคมขนาดเล็กที่คนในชุมชนรู้จักและคุ้นเคยกัน มีความไวเนื้อเชื่อใจ การมีทีมวิจัยชุมชนเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงพร้อมๆ กับเป็นทีมร่วมวิจัยส่งผลดีต่อการสนทนาและสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก

จากการสำรวจและสืบค้นผ่านวิธีวิจัยทั้งการทบทวนวรรณกรรม ข้อมูลประวัติศาสตร์ งานวิจัยข่าวสารจากช่องทางสื่อต่างๆ การสำรวจพื้นที่ การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การพูดคุยสัมภาษณ์เจาะลึก การพูดคุยสนทนากลุ่มย่อยทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การจัดประชุมชี้แจงและรับฟังความคิดเห็น ทำให้ทีมวิจัยวิชาการและทีมวิจัยชุมชนที่เป็นภาคร่วมวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ค้นพบทุนทางวัฒนธรรม รวมทั้งบทบาทและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ ความเป็นพื้นที่ชานเมืองที่ใกล้เคียงจุดท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ที่มีเกษตรกรรมหลากหลายรูปแบบ ทั้งนาข้าว นาบัว ผักชีฝรั่ง สวนแครอท ฝรั่ง สวนผักอินทรีย์ และเกษตรกรรมอื่นๆ ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีลอยกระทง 12 นักษัตร บทบาทและความสัมพันธ์ที่ดีของ บ้าน วัด และโรงเรียนในชุมชน ซึ่งยังมีสายใยส่งเสริมสนับสนุนที่ช่วยยึดโยงความเป็นวิถีชุมชนกับชนบทชานเมือง บทบาทของหลากหลายกลุ่มองค์กรในชุมชนกับการเป็นพื้นที่ศึกษาดูงานของหน่วยงานและสถาบันการศึกษาหลายแห่ง และที่สำคัญที่สุดคือชุมชนมีความพยายามหวนคืนวิถีเกษตรกรรมอินทรีย์ พร้อมทั้งรื้อฟื้นข้าวพันธุ์พื้นถิ่นหลายชนิดที่เคยมีชื่อเสียงจนได้รับรางวัลจากการประกวดในสมัยรัชกาลที่ 5 ให้กลับคืนทุนนครชัยศรีหลากหลายชนิด เช่น ข้าวพญาชม ข้าวทองระย้า และข้าวหอมนครชัยศรี และอีกหลากหลายพันธุ์

สำหรับผลที่ได้จากโครงการนี้ นอกจากจะได้รื้อฟื้นประเพณีกินข้าวใหม่หลังฤดูการเก็บเกี่ยวให้กลับมาแล้ว การสืบค้นและรวบรวมองค์ความรู้ เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญในชุมชน จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้รู้ผู้อาวุโส และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ผลผลิตคือคู่มือเส้นทางการท่องเที่ยวและจุดสนใจซึ่งจะเป็นสิ่งที่

กระตุ้นให้ชุมชนได้ตรวจสอบและค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป นอกจากนี้ก็ยังมีผลผลิตที่เป็นแผนที่ และโปรแกรมการท่องเที่ยว คู่มือพัฒนาการสื่อความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่นำเสนอขั้นตอนและกระบวนการที่สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจจะพัฒนาการสื่อความหมายการท่องเที่ยวชุมชนนำไปปรับและประยุกต์ใช้ตามที่เหมาะสม และยังมีกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ที่เป็นบุตรหลานของเกษตรกรและคนในชุมชนมาเป็นนักสื่อความหมายรุ่นเยาว์ ซึ่งจะสร้างความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเองและความรักในชุมชนท้องถิ่นของตนผลพลอยได้ที่เกิดจากโครงการนี้คือการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวิถีข้าว/วิถีเกษตรกรรม ที่เป็นการบูรณาการการเรียนการสอนระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากประโยชน์ต่อชุมชนแล้ว คณะวิจัยยังได้นำความรู้และประสบการณ์จากงานศึกษานี้ไปใช้ในการเรียนการสอนในวิชา “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” หลักสูตรปริญญาโท สาขาพัฒนามนุษย์ และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรวมทั้งผลักดันให้ชุมชนลานตากฟ้า-คลองโยงเป็นพื้นที่ศึกษาภาคสนามของวิชานี้

Abstract

The Project on “**Developing Agro-tourism for Lan Tak Fah – Khlong Yong Communities in Nakhon Pathom**” focuses on identifying and reviving knowledge and practices which are the strength of agricultural ways of life of Lan Tak Fah – Khlong Yong Communities. The project also aims at encouraging organized cultural interpretation in order to develop the communities into learning space and tourism place with nature based and community based agenda.

The main objectives of this project is to promote community participation and to aim at using research result to the actual development of “tourism by the community”. The Research Team designed data collection process in order to create community tourism trail focusing on local interesting sites/places. Collaboration between the Research Team and the Community Team has been the emphasis althrough the project. The Community Team participated in data collection, including providing information and coordination, including introduction to the elders and key persons in the community for in-depth interviews. The Community Team was also knowledgeable about places in and around the community. The major roles of the Research Team were to help set up agenda and issues, to draft guideline questions, to document and record, to analyze and to write up. During data collection process, the Research Team encouraged the Community Team to exchange their ideas and build their own knowledge about how “community-based research” could be carried out.

Through this participatory process, both teams found out that the Community Team possessed their own set of knowledge since they are an essential part of the community. Therefore, they are not the “object” of study but the very active subject or actor in this process. This kind of work is based on complementarity of expertise. In rural farming community where the relationship is based on face-to-face system, knowing and trusting one another is an important factor in data collection process. The Community Team acts as the intermediary as well as the main research partner/actor, and this is a positive force in data collection, be they informal conversation, semi-structured interviews, in-depth interviews, or other methods.

Through several research methods covering literature review, searching through historical documents and current news about the communities, attending communities activities and meetings, in-depth interviews, informal and formal group interviews and discussions, communities workshops, the research team have uncovered cultural capital and discovered capacity which will serve as tourism resources in the future.

The communities have potentials in terms of geographical location, economics and socio-cultural characters. Being a part of Bangkok suburb with proximity to other famous tourism sites, communities agricultural landscape like paddy fields, lotus ponds, Spanish

moss gardens, vegetable gardens can become tourist attractions. The communities also have interesting festivals like floating lantern with symbols of constellation under which one is born. The ties between important social institutions like communities, temples and schools also strengthen bonds among villagers. Various civil society groups and educational institutes also work with these communities and often use them for site visits.

The most important thing is that the communities try to develop organic farming and to bring back several local rice species, some of which received awards since King Rama V country rice competition, like Phya Chom, Thong Raya, and Hom Nakhon Chai Si.

The main output from this project, apart from reviving “newly-harvested rice tradition”, collecting almost-forgotten local stories, the project also produced a guidebook that may inspire the local to assess, search and collect more stories, a tourist map showing interesting sites to visit, a leaflet about possible tour programs, and a booklet on steps to develop community cultural interpretation. Young students from local schools were also trained to become tour guides, and this would also instigate their community pride.

Apart from the benefit to the communities, the research team brought the knowledge and experiences from this project into use in the class on “Sustainable Tourism Development” in the Master’s Degree Program on Human and Social Development, Chulalongkorn University and make the communities to be one of their field sites.